రుచీదేవి

(వచనరూపకము.)

అంకము ౬ : రంగము ౧.

కాలము : సాయం సమయము.

స్థలము : విజయనగర రాజభవనమునం దొక గది.

(కృష్ణరాయలు, ఆలోచనతో కుర్చీపై కూర్చుండి యున్నాడు. బిరబిర లోనికరుదెంచిన అప్పాజి రాయని తిలకించి.)

అప్పాజి :—ప్రభూ ! ఏమిశలవు ?

రాయలు :—ఒక ముఖ్య విషయమును మీ కెఱిగింపదలచి మిమ్ము పిలువనంపితిని.

అ:—దయతో ఆవిషయ మేదో నా కెఱిగింపుడు.

రా :—కూర్చుండుడు, నా పలుకులను విని నా యనుమానమునుదీర్పుడు.

అ:—(ఆలోచనతో) అట్లే యొనరింతును.

రా:—నిన్నటి రోజు వేటతమకమున మన యడవికి సపరివారముగ నేగితిని. తూర్పువైపుననున్న కొండకనుమ వెంట కొంతదూరము నడచి, అచట పరివారమును నిలువ నాజ్ఞాపించి, భటుల నిఱుపుర వెంటనిడుకొని దట్టముగనున్న యరణ్యమును ప్రవేశించి, మృగములకై వెదకి, తుదిని మిగులయలసిపోయి చేయునదిలేక నీటికై నల్గడల పరికింప మొదలిడితిమి. కొంతదూర మాయరణ్యమున పోవునప్పటికి,ఒకచో నొకపెద్ద చెరువు గన్పించెను. మన యరణ్యమునం దంతపెద్ద జలాశయము కలదని నేనెన్నడును వినియుండలేదు. ఇదివర కెన్నిమోసారు లాదారివెంట పోయియున్నను, అచ్చటా జలాశయమును గాంచలేదు. ఆ ప్రదేశమంతయు పచ్చబడి యున్నది. ఆచెరువు నందలి నీరు నిర్మలముగనున్నది—'ఈ చెరువెవ్వరు త్రవ్వించిరి ? ఇంతటి కార్యము నెవరు తలపెట్టి ఈనట్టడవియందు నిర్విఘ్నముగ నిర్వహింపగల్గిరి ?' అని నాలో నేను ఆలోచింప మొదలుపెట్టితిని. ఇంతలో నా చెరువుకట్టపై ఒకమనుజుడు నా కంటబడెను. వానిని నేను చేరబిలచి 'ఈ చెరువెవ్వరు త్రవ్వించిరి ? ఇచ్చటకు సమీపమునం దేగ్రామమున్నది?' అని ప్రశ్నింప, ఆ మానవుడు నా మొగముగాంచి మెల్లగానవ్వి 'మీ రీతల్లి పేరు వినలేదా ? ఈ చెరువును మాయమ్మ వరదరాజేశ్వరి త్రవ్వించెను. ఇచ్చటకు కొలది దూరములోనే మాగ్రామమున్నది. ఆగ్రామముపేరు కంబపురి, ఈచెరువును కంబము చెరువందురు. మాయూర నొక పెద్ద ధర్మశాల కలదు. అన్ని కులములవారికి, అన్నివేళల అచ్చట అన్నదానముచేయబడును. మా గ్రామమునకు నీటికరవు, కూటికరవు వదలిపోయి చాలదినములైనది. ఈ యమ్మ మాయూర ప్రవేశించినది మొదలు పచ్చని తోరణము కట్టని గృహము, పదిమంది చేయి కడుగని రోజు లేదు. మీరు అలసియున్నారు, నా వెంట రండు, ధర్మశాలకడ మీకు పిండివంటలతో భోజనముపెట్టింతును. మాతల్లి

చల్లగానున్నచో మా కేకొఱతయు లేదు. అన్నపూర్ణ యనియు, వరదరాజేశ్వరి యనియు ఆమెను మేము పిలచుకొనుచున్నాము. రండు మీకు కమ్మని భోజనము పెట్టింతును.' అని యాతడు ముందునకు నడువ నేనును వాని వెంట నడువ దొడగితిని.

అ:—(ఆశ్చర్యముతో) ముందడుగు వైచినారా ?

రా:—అప్పాజీ! నాకేమియు తోచలేదు, వానివెంట నడచిపోయితిని.

అ:—(తలయూపుచు) ప్రభూ ! ధర్మమే జయించును—తరువాత నేమిజరిగినది ?

రా.—గుఱ్ఱమును వెంటనున్న భటుల కప్పగించి, వారి నచ్చటనే నిలచియుండ నియమించి, నే నా క్రొత్తమనుజుని వెంట నడువ దొడగితిని. ఇట్లు కొంతదూర మేగునప్పటికి, అచ్చటొక రమ్యమగు వనమునందు కొన్ని కుటీరములు గన్పట్టెను. మే మా కుటీరములను సమీపించినంతనె అచ్చటివారంద ఱాదరమున మమ్మాహ్వానించిరి. అచ్చటి వారంద ఱేలనో నన్నుగాంచి గుసగుస లాడుకొనజొచ్చిరి. వీరిని తిలకించినకొలది నాకాశ్చర్య మెక్కువగుచుండెను. ఇంతలో నొకభటు డచ్చట కరుదెంచి నాకు దారిజూపుచు నన్నొక కుటీరములోనికి గొనిపోయెను. అప్పాజీ ! ఆకుటీరమెంత రమణీయముగ నలంకరింపబడి యున్నదో తెల్పుటకు భాషకు శక్తిచాలదు. 'ఆ నట్టడవిలో ఆచక్కని కుటీరమేమి ? అన్ని విలువగల వస్తువు లాకుటీరములోని కెట్లు వచ్చెను ?' అని నే నాశ్చర్యముతో చూచుచుండ నా కనులొక చిత్రపటముపై బడెను. కొంచెము సమీపమున కేగి చూతునుగదా, అది నా రూపపటమేయని తెలసికొంటిని. ఆ పటము చుట్టును పెక్కు పూలమాల లలంకరింపబడి యుండెను. ఆపటమున కెవరో ప్రతి దినము పూజచేయుచున్నట్లు గన్పట్టెను— ఇంతలో నొకదాసి సువర్ణ పళ్ళెరమున కొన్ని ఫలముల నుంచుకొని, వేరొక కలశమున నిర్మలమగు నీటిని గొనివచ్చి, వాని నచ్చట నొక వేదికపై నమర్చిపోయెను. వానిని భుజించి, కొంతకాల మచ్చట విశ్రమించి, అలసట బాపుకొని, ఈ విషయమును మీ కెఱిగింపదలచి, అచ్చట వారు గావించిన గౌరవమునకు సంతసమును వెలువరించి, వెంటనే బయల్వెడలి పరివారమునుగలసికొని ఇచ్చటకు వచ్చి చేరితిని. అప్పాజీ! మీయభిప్రాయ మేమి ? ఇది స్వప్నముకాదు గద !

అ:—ప్రభూ ! అచ్చటనున్నవా రెవరేని మిమ్ము గుర్తించిరా ?

రా:—నాకేమియు తెలియదు. జరుగుచున్న దంతయు సత్యమేనా యని నాలో నే నాశ్చర్యపడ జొచ్చితిని. ఆకొలది కాలము నన్ను నేనే మఱచియుంటిని.

అ:—ప్రభూ! ఇది కలియుగమైనను, ఇంకను ధర్మమే జయించుచున్నది నిజము నిలుకడమీద తెలియకపోదు. కపటవర్తనము గల వారి బ్రతుకు తుదిని కడగండ్లపాలు గాక మానదు. సన్మార్గవర్తనులకు సంకటములు కలిగినను అవి సూర్యోదయ కాలమునందలి మంచువలె మటుమాయమగును—ఆనట్టడవి యందు, ధర్మశాల నిర్మించి, తటాకము త్రవ్వించి, బీదలపాలిటి కామధేనువై యలరుచున్న ఆ మహాసాధ్వి, మహారాణి సుచీదేవి. చెంగల్వరాయ డచ్చటనే వారిని వదలివచ్చినట్లు కొలది కాలము క్రింద నాకు తెలియవచ్చినది. మీయనుగ్రహమును సంపాదింప ఆయమ్మ ఎన్నియోవిధముల ప్రయత్నించుచున్నది. స్వార్థపరుడగు గజపతి ఆమె జీవితము

నీరీతి నిస్సారమొనరించెను. ఆమె మిమ్ము మనసార ప్రేమించుచున్నది, ఈ విషయము మీకిదివరలోనే, నేను మనవిచేసియుంటిని.

రా:—అప్పాజీ! పడకటింట భర్తను పరిమార్ప నడుముబిగియించిన పడతికి ఈ విధముగ ధర్మశాల నిర్మించి అన్నదానము చేయవలయుననెడి సత్సంకల్పము తనంత దా కలుగునా ?

అ:—(చిరునగవుతో) మీ పలుకులనే త్రిప్పిచూడుడు! ఈరీతి ధర్మశాల నిర్మించి అన్నదానము చేయుచున్న పడతికి, పడకటింట పతిని పరిమార్పవలయుననెడి యూహ తనంతదా కలుగునా ?

రా:—(గంభీరముగా) కలుగదా ?

అ:—ముమ్మాటికిని కలుగదు. అట్టిపనికి పరులచే ప్రేరేపింపబడ వలయును.

రా:—అట్లయినచో ఆమె నిర్దోషియనియే మీరు తలంతురా ?

అ:—ప్రభూ! ఇపుడు నన్నీవిషయమును గూర్చి నిర్భయముగ మాటలాడనిండు. మీ హృదయ ముడికిపోవుచున్నదని తలచి నేనపుడు మిన్నకుంటిని. ఆమె నిజముగ నిర్దోషి. ఆమె తండ్రియే ఈదారుణకృత్య మొనరింప నామెను ప్రోత్సహించెను. ఈప్రయత్నమును వమ్మొనరింప ఆమె మిగుల ప్రయత్నించియుండును, కాని గజపతి ఆమె పలుకులను పెడచెవినిపెట్టి యుండును. ఆతని విధమంతయు నే నెఱుంగుదును. ఆమె మిమ్ము మనసార ప్రేమించుచున్నది, అట్లేగాకున్న పుట్టినింటికేగక నట్టడవియం దేల నిలచియుండును ?

రా:—ప్రయత్నము ఫలవంతము కాకపోవుటచే !

అ:—ప్రయత్నము ఫలవంతము కాకన్నను ప్రమాదములేదు. ఆమె తన జనకుని యాజ్ఞ నెరవేర్ప ప్రయత్నించినది, కాని ప్రయత్నము విఫలమైనది. అంతమాత్రమున కామె జనకునిదరిజేరుట కేల వెనుకాడవలసి వచ్చెను ?

రా:—మీప్రశ్నలకిపుడు సరియగు సమాధాన మొసగజాలను.

అ:—ఆమె హృదయమును పరీక్షించిన తరువాతనే ఈ ప్రశ్నలకు మీరు సమాధాన మొసగగలరు.

రా:—ఆమె హృదయమును మన మేరీతి పరీక్షింపగలము ?

అ:—మదిలో కోరికయున్న మార్గము దొరుకకపోదు. నా వెంటరండు, మనమా ధర్మశాలకడ కేగి వింత నాటకమాడింతము.

రా:—ఏమి నాటకము.

అ:—(చిరునగవుతో) ఆనందముతో నంతమగు నాటకము.

రా:—మీపలుకులు నాకర్థమగుట లేదు. నాకిది యంతయు నొక స్వప్నమువలె గన్పట్టుచున్నది.

అ:—ఆమెను పరీక్షించుట మొదటిపని, పరీక్షించి ఆమె నిర్దోషియని తెలిసికొనుట రెండవపని. మనము ప్రచ్ఛన్న వేషములతో నొకభటుని, వెంటనిడుకొని రేపే కంబపురి కేగవలయును. మనవెంట వచ్చు భటుడు, కటకపురి భటునిరీతి వేషమును ధరింపవలయును.

రా:—(ఆలోచనతో) అట్లేకానిండు.

అ:—ప్రభూ! శలవు గైకొందును. పయనమునకు రేపటిదినము సిద్ధముగ నుండవలయును. [నిష్క్రమించును.]

రా:—(ఆకాశము వెంట చూపులనిగిడ్చి) ఆమె నిర్దోషియా! లోకప్రవృత్తి నెఱిగిన అప్పాజి సహితము నట్లే పలుకుచున్నాడే! ఆమె

హృదయము విషపూరితముకాదా? కాకున్న అట్టిపని కేల తలపడును? జనకునిచే ప్రేరేపింప బడినదని కదా అప్పాజి పలుకుచున్నాడు. ఒకరిచే ప్రేరేపింపబడి ఇట్టి పనులను సహితము, మానవు లొనరింప వెనుదీయరా? మానవుల మానసములింత బలహీనములేమి?—తమ హృదయములను తాము పరీక్షించుకొని పరుల పలుకులకు తావు నొసంగక ప్రవర్తించువారు లోకమున లేరా? ఔను అట్టివారున్నారు. పరుల ప్రేరణచే తమ వ్యక్తిత్వమును గోల్పోయి, తోలుబొమ్మల వలె తైతక్కలాడువారు లోకమున లేరా? ఔను అట్టివా రున్నారు. అబ్బా! ఎన్నిరకములు? ఆమె రెండవరకమునకు చెందినదై యుండును. ఛీ! ఛీ! పరుల పలుకుల నాలించి భర్తను పరిమార్చుటయా? పరుల పలుకు లంత మధురములా? పరు లెవరు? కన్నతండ్రియే కదా! ఆమె ఒకవైపు తండ్రిని, వేరొకవైపు భర్తను, సంతృప్తిపరుపవలసివచ్చెను కాబోలును? నిజముగా ఆమె స్థితి శోచనీయము—నా హృదయము జారిపోవుచున్నది—కాలమునకెంతటి ప్రభావమున్నది! హృదయమును మాడ్చివైచు పరిభవానలము సైతము కాలముగడచిన కొలది చల్లబడును సుమా! హృదయమునందలి కోపతాపములు శాశ్వతములు కావు. అవి కాలమున కనుగుణముగ మారిపోవుచుండును. నిన్నటి శత్రువు నేడు మిత్రుడగును, నేటిమిత్రుడు రేపు శత్రువగును. ఇది కాలమహిమ—ఆమె తలంపు లెట్లుండును? ఆమె పుట్టినింటికేల పోలేదు?—ఇంతగా చింతింప పనిలేదు – అప్పాజి రేపటిదిన మొక నాటక మాడించునట చూతము.

(లేచి, ముందునకు నడచును)

(తెర.)

అంకము ౭. రంగము ౧.

సమయము : ఉదయము.

స్థలము : కంబపురిలో రుచీదేవి కుటీరమున.

[పనులన్నియు తీర్చుకొని దేవి కుటీరమున కూర్చుండి యున్నది. ఇంతలో నొకదాసి లోనికరుదెంచి సవినయముగ.]

దాసి :—అమ్మా! కటకపురినుండి యొక భటుడుత్తరమును తెచ్చియున్నాడు. ఆజ్ఞయైనచో జాబును తీసికొనివత్తును.

రుచీదేవి :—(మొగముచిట్లించి) కటకపురినుండి! ఏమిజాబు? ఎవరు పంపిరి?

దా :—మీ యమ్మగారు పంపిరట.

రు:—ఎందులకు పంపిరి? నాతో వారి కింకేమిపని గలదు? అయినను జాబును తీసికొని రమ్ము విషయములేమో విచారింతము.

దా:—చిత్తము (నిష్క్రమించును).

రు:—మాయమ్మ కిన్నాళ్ళకు జ్ఞాపకమునకు వచ్చితిని కాబోలు! కనికరము లేక కసాయిపని గావింప బ్రోత్సహించిన జనకు డేమైనాడు?.....

(జాబుతో దాసియు, పద్మయు ప్రవేశింతురు)

పద్మ:—అమ్మగారు జాబువ్రాసిరని విని నేనును వచ్చితిని. ఆజాబు తెచ్చిన భటుడెవరో క్రొత్తవాడు. మన మీప్రాంతములలోనికి వచ్చినతరువాత నౌకరిలో చేరెనట. అందరు క్షేమముగా నున్నారని తెల్పినాడు.

రు:—పద్మా! వచ్చితివా! ఏదిజాబు, విప్పి చదువుము.

ప:—తల్లీ! మీ రేల చదువకూడదు.

రు:—ఏమో నిరుత్సాహముగా నున్నది. నీవే చదివి వినిపింపుము.

ప:—(జాబుతీసికొని విప్పి కొంచెము బిగ్గరగా)

చిరంజీవి సౌభాగ్యవతి యగు రుచీదేవికి. మీజనని ఆశీర్వదించి వ్రాయు విషయ మేమన:

కుమారీ!

నీ జనకుని యభీష్టమును దీర్ప నీవు గావించిన ప్రయత్నము విఫలమైనట్లు విని యున్నాము. అయినను వంశగౌరవము నీరీతి నిలువబెట్టుటకు ప్రయత్నించినందుల కందరమును సంతసించితిమి. నీవు మా ఋణము దీర్చుకొంటివి. దాసీపుత్రుడగు కృష్ణరాయని పరిభవించితివి. ఇకచాలును. నీవు వెంటనే కటకమున కరుదెంచక ఇంకను ఆదాసీ పుత్రుని రాజ్యమునందుండుట పాడికాదు. సత్వరము సపరివారముగ రమ్ము. ఆనట్టడవి కాపుర మెందులకు? నీవే యరణ్యమునం దున్నది తెలియనందున ఈభటుని ముందు పంపియున్నాము. నీజాబు చూచినంతనె, సగౌరవముగ నిన్ను శ్రీ మహారాజుగారు కటకమునకు గొనిరాగలరు. వెంటనే ప్రత్యుత్తరము వ్రాసి పంపవలయును. ఇట్లు,

నీ ప్రియజనని,

గజపతి మహారాణి.

రు:—(కోపముతో) ఆ యుత్తరమును, పద్మా! విసరిపారవేయుము.

ప:—పారవేసిన ప్రయోజనమేమి? ప్రత్యుత్తరము వ్రాయుటయే మంచిది.

రు:—(ఆలోచించి) అట్లే గావించెదను. ఆలసించిన అమృతమే విషమగునట! (కొలది కాల మాలోచించి, జాబువ్రాసి, పద్మను గాంచి) ఇదిగో యుత్తరము. వానికొసంగి వలయువిధమున భోజనమిడి కటకమునకు పంపివేయుము.

ప:—అట్లే గావించెదము.

(దాసితో పద్మ నిష్క్రమించును.)

రు:—(కంటనీరుగ్రమ్మ) మాజనకుని యుపదేశము కాబోలును! మాయమ్మ, ఎంత మారిపోయినది! ఈ క్రోధమున కెంత శక్తి కలదు! ఇంతటి క్రౌర్యము, ఇంతటి మాయోపాయము, ఇంతటి, అసహనముగల మానవు లెట్లు, మృగములకన్న మిన్నయగుదురు?— ఛీ! ఈబ్రతుకిక నిరర్థకము. ఈ సముద్రమునకు, అంతులేదు,......(ఉలికిపడి) కళ్యాణ మందిరమున కేగుసమయము దాటిపోయినట్లున్నది. ఈ నిరర్థకపు టాలోచనలతోడనే నాబ్రతుకు గడచిపోవుచున్నది. (సత్వరము లేచి వెలుపలకు వెడలిపోవును.) (తెర)

అంకము ౭ : రంగము ౨.

సమయము : మధ్యాహ్నకాలము.

స్థలము : కంబముచెఱువునకు కొంతదూరమునందున్న ఒక చింతచెట్టు నీడయందు.

[ప్రచ్ఛన్న వేషములతో, కృష్ణరాయడు, అప్పాజి, కూర్చుండియుందురు. అప్పాజిని రాయలు తిలకించి, ఆతురతతో]

రా:—మనము పంపినభటుడు వచ్చుచున్నాడు చేతి యందొక జాబు కానవచ్చుచున్నది.

అ:—(మెడనిక్కించి చూచి) ఔను, ఆమె ప్రత్యుత్తరము పంపియుండును. ఆజాబు నిజముగా తల్లియే వ్రాసినదని తలచి ఆమె జవాబు వ్రాసియుండును. ఈ కపటనాటక మామె కెఱుకలేదు; అమాయకురాలు.

రా:—ఆమె కీవిషయము తెలియదు. ఎన్నటికిని తెలియబోదు.

అ:—ప్రస్తుతము తెలియకున్నను; కొలది దినములలో నంతయు తెలిసికొనగలదు.

రా:—(ఆలోచనతో మిన్నకుండును.)

(భటుడు ప్రవేశించి అప్పాజికి జాబు నొసగును)

అ:—నిన్నెవరైన గుర్తించిరా?

భటుడు:—నన్నెవరును గుర్తించలేదు, కాని కటకమునుండి వచ్చిన పద్మయను దాసి మాత్రము కొన్ని ప్రశ్నలువైచినది, వలయు రీతి జవాబొసంగితిని.

అ:—మంచిది నీ వాచెట్టునీడకు వెడలిపొమ్ము. (రాయని తిలకించి) ప్రభూ! జాబు విప్పి చదువమనియెదరా?

(భటుడు నిష్క్రమించును.)

రా:—అట్లే కానిండు.

అ:—(జాబు విప్పి, రాయలవైపునకు తిరిగి కొంచెము బిగ్గరగా.)

ఉమాసమానురాలగు శ్రీ శ్రీ తల్లిగారికి, మీపుత్రిక, రుచి, వందనములాచరించి చేయు విజ్ఞాపన.

తల్లీ! మీ యుత్తరము చేరినది. నే నీ నట్టడవియందే యున్నాను; ఇచ్చటనేయుందును. కాలమహిమచే చల్లబడిపోవుచున్న హృదయము మరల రగులజొచ్చినది. కానక కానక కన్నకూతురు నిట్లు కారడవుల కప్పగించి, ఇంకను రమ్మని కబురంపుచున్నారా? ఈనట్టడవియే నాకు పుట్టినిల్లును, మెట్టినిల్లును, కావున నేనీస్థలమువదలి కదలవలసిన పనిలేదు. కోమలమగు నాహృదయమున విషముపోసి, కనరాని వినరాని పనిజేయ నన్ను ప్రోత్సహించి, తుదిని నా జీవితమిట్లు నిస్సారమొనరించిన మీరు నాకు తలిదండ్రులేనా? భర్తచే పరిత్యజింపబడి, సాటివారిలో పరిభవింపబడి, పరులచే దూషింపబడి, సౌఖ్యముల వదలి, నిలువ నీడ లేక, ఆదరించు దిక్కులేక, నా యనువారు లేక, ఈనట్టడవిలో నామరూపములు లేకుండ నాశనమై పోవలసినదే కాని, ఇంకను పుట్టినింట కాలిడుదునా? ఏనాడు వలదని వారించినను, పాదములంటి మ్రొక్కినను, దీనముగ బ్రతిమాలినను, నాపలుకులను పాటింపక భర్తను వధింపుమని నాతండ్రి నా కరములందు కత్తినిడెనో ఆనాడే నాపుట్టినింటికిని నాకును ఋణముతీరిపోయినది. అమ్మా! నీ కూతు రపుడే చనిపోయినది; ఇపుడు బ్రతికియున్న దొక పెనుభూతము. ఏమి, ఇంకను ఆ రాజచంద్రుని దాసీపుత్రుడని పలుకుచున్నావా? మాయత్త-తన సవతితో చదరంగమున నోడిపోయె, వారు నిర్ణయించుకొనిన పందెమువెంట, ఆమెకు దాసివలె కొలది నిముసములు మెలగినంత మాత్రమున ఆమె దాసియైనదా? ఇట్లే పందెమున నోడిపోయి, ఇతర దేవేరు లెన్నిసారు లామె కూడిగ మాచరింపలేదు? సరదాకై నిర్ణయించుకొనిన ఆటలలోని విషయములనా పాటింపవలసినది? సాగివంశ పారావార రాకా సుధాకరునకా కళంకమాపాదింపబడునది? ఇక చాలును, నాకు మీరు జాబులను వ్రాయవలదు. నేను కటకమునకు రాజాలను. ఏనాటికైన, ఏవిధమైన, విజయనగర పురాధీశ్వరుని కరుణబడసి,ఆ నరపాలుని పాదాంకములచెంత నాత్మార్పణము గావింప వేచియున్నదానను. పరాత్పరుడు

రాతిగుండెవాడు కాదుగదా!

ఇట్లు
రుచి.

(ఉత్తరము చదువుట ముగించి, అప్పాజి, రాయల మొగముగాంచి సంతసమున.)

అ:—రాజా ! అనుమానము తీరినదా ? ఆమె హృదయము నెఱింగితిరా? ఆసాధ్విని ఆ సట్టడవియం దుంచుట, ఇంకను యుక్తముగా తోచుచున్నదా ?

రా:—(కనుల నీరుగ్రమ్మ, చిరునగవుతో) అప్పాజీ! ఆమె నిర్దోషి. ఆమె నిర్మల హృదయము నెఱిగితిని.

అ:—కపటనాటకమునకు మంగళహారతి ముగిసినది. ఈ వేషములతో నింక మనకు పని లేదు; నాటకమునకు చక్కని ముగింపు వచ్చినది.

రా:—(అప్పాజీకి నమస్కరించి) ఈ ముగింపునకు మీరే కారకులు.

అ:—రాజా! పరాత్పరుడు లోకమునందిట్టి నాటకముల నెన్నింటిని, ఆడించుచున్నాడో? ఎందరు బుద్ధిమంతులు పరులచే పరిభవింపబడి, దుఃఖానలమున దూలుచున్నారో? ఎందరు కపటవర్తనులు సంతసమున కాలము బుచ్చుచున్నారో? ఏదెట్లున్నను, ధర్మమే జయించును, అధర్మము ప్రథమమున జయించినట్లు కానవచ్చినను, తుదని ఆధారములేక అల్లాడవలసివచ్చును. ఇది ముమ్మాటికి నిజము. ఈ కలియుగమందును, ఈ సూత్రమునకు లోపము రాలేదు. ఇంక మన మూరకుండుట మంచిదికాదు, సత్వరము కంబపురి కేగుదము. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

(తెర.)

అంకము ౨ : రంగము 3.

సమయము : సాయంకాలము.

స్థలము : కంబపురియందలి కుటీరములకు చేరువనున్న తోటయందు.

(కృష్ణరాయలు, మంత్రి తిమ్మరుసు, తోటలో నొక వృక్షమునకు చాపున నిలచి యుందురు. తలవంచియున్న కృష్ణరాయని వైపు తిరిగి, అప్పాజి.)

అ:—ప్రభూ! నేను ప్రథమమున కుటీరములోని కేగెదను. నేను పిలచినంతనే దయతో మీరును లోనికి రావలయును.

రా:—అట్లే కానిండు, మీపిలుపుకై నేనిందే వేచియుందును.

(అప్పాజి కుటీరములోనికేగి గవాక్షముకడ నిలచియుండును. ఇంతలో నొక దాసి, అచ్చట కరుదెంచి అప్పాజిని తిలకించి, కొంచెము వెనుకడుగువైచి.)

దాసి:—అయ్యా! తామెవ్వరు.

అ:—విజయనగర సంస్థానాధిపతి యగు కృష్ణరాయలవారి ప్రధానామాత్యుడను. నా పేరు తిమ్మరుసు. శ్రీమహారాణిగారి దర్శనార్థమై వచ్చియున్నాను. లోనికి రుదెంచుటకు, ఆజ్ఞకై వేచియున్నాను.

దా:—(తత్తరమున) అయ్యా, ఈ వృత్తాంతము దేవిగారికి తెల్పెదను. ఇందే యుండుడు. (దాసి పరుగుపరుగునపోయి దేవికీ వృత్తాంత మెఱుకపరచి తిరిగి వచ్చి మంత్రి సత్తముని గాంచి.)

దా:—లోనికి రావచ్చును. దేవిగారా ద్వారముకడ తెరవెనుక నిలచియున్నారు.

(దాసి దారిజూప, మంత్రివర్యుడు తెర సమీపమున కేగి, సవినయముగ.)

అ:—తల్లీ! నేను మంత్రి తిమ్మరుసును. నీవు మాకు తల్లివి; మేము నీ బిడ్డలము తనయుల సన్నిధిని తల్లికీ మరుగేందులకమ్మా?

రు:—(మెల్లగా) మీరునాకు తండ్రికన్న మిన్నయైనవారు. కేవలము అంతఃపుర మర్యాద ననుసరించి ఇట్లు తెరవెనుక నిలచి నందులకు క్షమింపవలయును.

అ.—ఇంకను వెనుకాడు టెందులకు? (తెరతొలగించి. కనులవెంట నీరుగార, జడలు కట్టియున్న కురులతోడను, మలినవస్త్రముల తోడను, ఆభరణములులేని బోసి మెడతోడను, తలవంచి నిలచియున్న మహారాణిని తిలకించి, గుండె నీరుకాగా, దుఃఖమును దిగమ్రింగి, వినయము వెల్లివిరయ) తల్లీ! మీరు విజయనగరమునకు విచ్చేయవలయును. మీ హృదయమును మామహారాజుగారు నేటికి తెలిసికొనిరి.

రు:—(దేహమంతయు వణకుచుండ. పొరలివచ్చుచున్న దుఃఖమును దిగమ్రింగుచు హీనస్వరముతో) అప్పాజీ! ఆమహారాజు నన్ను క్షమించెనా? నాకొక్క కోరిక కలదు. ఆ దయామయుని పాదములపై బడి శరణువేడుకొందును; దర్శనము లభించునా? పాతకురాలను; ఆ మహారాజు పాదములంటుకొనుటకు నా కర్హతగలదా? నాకనులు తిరుగుచున్నవి. అప్పాజీ! అప్పాజీ! అనుగ్రహముంచుము. (నేలపై సాష్టాంగముగ పడును. అప్పాజి, వెలుపలనున్న రాయలకు సైగ చేయ మహారాజు లోనికరుదెంచును. అప్పాజి వెలుపలకు వెడలిపోవును—నేలపై బడియున్న దేవిని తిలకించి, రాయలు ప్రతిమవలె నిలచి పోయెను. అట్లే పడియున్న దేవి, మహారాజును తిలకింపకయే మిగుల హీనస్వరమున) నాదేవునకు నాపై దయగల్గెనా! అదియే పదివేలు. అప్పాజీ! తుదికోర్కె తీరునా? నాస్థితి నారాజున కెఱిగింపవా?

రా:—(మెల్లగా) ప్రియా! నేనే ఇచ్చటకు వచ్చియున్నాను. కనులువిప్పిచూడుము.

రు:—(కనులువిప్పిచూచి వెఱ్ఱిదానివలె దిశలు పరికించి, తనలోతాను నవ్వుకొని, మహారాజు పాదములపై తన శిరముంచి గట్టిగాపట్టుకొని) స్వామీ! ఈరాక్షసి క్షమియింపబడినదా?

రా:—నేనే తొందరతో నిన్ను వెడల నడిపించితిని. నీ ప్రవిమలమగు హృదయమును గుర్తింపక ఈరీతి నిన్ను హింసించి నందులకు క్షమింపుము (ముందునకువంగి దేవిని మెల్లగా నిలువబెట్టి కనులనీరు తుడచుచు:) ప్రియా! ఈవేషమేమి? రూపమెంతయో మారిపోయినది!

రు:—స్వామి! నేను నిర్దోషిని, నన్ను క్షమియింపుము.

రా:—ఆపలుకులిక వలదు, నీవు నిర్మించిన ధర్మశాలను, తటాకమును, నాకు చూపింపవా? రేపటి దినమే విజయనగరమున కేగుదము, సామానులను, ఈనాడే భద్రపరుపవలయును.

రు:—(చిరునగవుతో) స్వామీ! నన్ను క్షమింపుడు. ఈనాటికి నాబ్రతుకు ధన్యమైనది. మీపాదసేవ........

రా:—(మాటకడ్డువచ్చి, ఆదరమున:) ఇంకను ఆతలంపులేల? నిన్ను మనసార ప్రేమించుచున్నాను; ఇదిగో నీచెక్కులపై గుర్తు. (ముద్దిడును.) (తెర)

[సంపూర్ణము.]

—చిరుమామిళ్ళ శివరామకృష్ణప్రసాదు, బి. ఏ.